

*Jan Waszczyński**

KATEDRA PRAWA KARNEGO MATERIALNEGO 1945–1995

Utworzony stosownie do postanowień dekretu z 24 maja 1945 r. Uniwersytet Łódzki składał się z 6 wydziałów, w tym – Wydziału Prawa. Częścią Wydziału Prawa była Katedra Prawa Karnego. Do Katedry tej ściągnęły osoby, które losy wojny rzuciły do Łodzi, w szczególności pracownicy leżącego w ruinach Uniwersytetu Warszawskiego oraz pracownicy Uniwersytetu Wileńskiego, których liczne grono osiadło w Łodzi. W Katedrze zajęcia rozpoczęto jeszcze przed oficjalną datą otwarcia uczelni. Zajęcia obejmowały początkowo prawo karne materialne i prawo karne procesowe. Wkrótce doszło jednak do wydzielenia odrębnej Katedry Postępowania Karnego. Pierwszym kierownikiem Katedry Prawa Karnego został prof. dr Jerzy Sawicki, a po jego odejściu – prof. dr Stanisław Pławski. Kierownictwo zaś utworzonego Zakładu Polityki Kryminalnej i Prawa Karnego Porównawczego objął prof. E. S. Rappaport, który prawo karne wykonawcze, jako pierwszy w Polsce, wykładał i prowadził seminarium magisterskie już w latach pięćdziesiątych.

W tym okresie przystąpiła do pracy w Katedrze grupa pracowników pomocniczych, a mianowicie dr Mieczysław Gołąb, mgr Bronisława Benesz-Moskwa, dr Mikołaj Leonieni, mgr Eugeniusz Sindlewski, mgr Stefan Leleńtal, mgr Andrzej Zębik, mgr Maria Pełka-Sługocka. Następnie pracę naukową podjęli: mgr Iwonna Brulikowska, mgr Ryszard Dębski, mgr Halina Maliszewska, mgr Witold Kulesza. Do Katedry Prawa Materialnego przeszedł z Katedry Postępowania Karnego doc. dr Jan Waszczyński. Po odejściu z tej Katedry prof. dr. S. Pławskiego jej kierownictwo objął doc. dr Jan Waszczyński.

Po utworzeniu w kolejnych latach Zakładu Prawa Karnego Wykonawczego kierownictwo Zakładu objął doc. dr hab. Stefan Leleńtal. Dalsze zmiany

* Zmarł 23.03.1997 r.

wiążą się z odejściem na emeryturę prof. Jana Waszczyńskiego. Kierownikiem Zakładu Prawa Karnego został wtedy prof. nadzw. Witold Kulesza, kierownictwo Katedry Prawa Karnego zaś jako całości przypadło prof. dr. S. Lelentalowi, który objął tę funkcję obok piastowanego stanowiska kierownika Zakładu Prawa Karnego Wykonawczego.

Pracownicy skupieni w Zakładach Katedry stanęli – zwłaszcza w pierwszym okresie – przed koniecznością sprostania szeregowi trudnych zadań organizacyjnych związanych przede wszystkim z brakiem bazy lokalowej i wyposażenia Zakładu w niezbędny księgozbiór, bibliotekę i katalogi. Spełnienie tych zadań, kładące kres odbywaniu zajęć w wynajętych lub udzielonych grzecznościowo salach stało się praktycznie możliwe dopiero po uzyskaniu przez Katedrę lokalu przy ul. Kopernika 55, składającego się z salki wykładowej i dwóch pokoi. Dalsze poszerzenie bazy lokalowej i wyposażenia bibliotecznego nastąpiło po przeniesieniu się Katedry do nowego lokalu w gmachu przy ul. Narutowicza 59^a. Osiągnięciem ostatnich dni jest otrzymanie przez Katedrę nowej siedziby przy ul. Uniwersyteckiej 3, która umożliwia w pełni racjonalne prowadzenie zajęć dydaktycznych i pracy naukowej.

Mimo piętrzących się – szczególnie początkowo – trudności, w Katedrze rozwinęto intensywną pracę dydaktyczną i naukową. Przyczyniła się do tego atmosfera entuzjazmu, radości z uzyskania możliwości kształcenia na wyższej uczelni polskiej. Zarówno studenci, jak i mieszkańcy miasta odczuwali dumę z powołania pierwszej w dziejach Łodzi wyższej uczelni. Prowadzone tu przed wojną zajęcia w filii Wolnej Wszechnicy Polskiej nie czyniły zadość ambicjom mieszkańców wielkiego miasta, jakim stała się Łódź, zwłaszcza iż po zniszczeniu Warszawy, miasto nasze było przez pewien czas siedzibą władz centralnych. Zarazem prowadzący wykłady profesorowie byli świadomi, iż mówią do studentów, którzy mieli za sobą lata prześladowań i konspiracji, pobytu w obozach i więzieniach, którzy doceniali wagę studiowania polskiego prawa. Zespół tych okoliczności stwarzał atmosferę szczególnej solidarności wykładowców i studentów, która jednak bynajmniej nie oznaczała obniżania stawianych wymagań. W latach następnych atmosfera ta musiała ze zrozumiałych względów ulec zanikowi, niemniej tradycje tego okresu pozostały żywe, co ujawniło się zwłaszcza w czasie rocznicowych zjazdów absolwentów.

Poważne zadania naukowe i dydaktyczne stanęły przed kadrą nauczycieli uniwersyteckich Katedry już od pierwszych dni jej funkcjonowania. Odzyskanie niepodległości czyniło koniecznym dokonanie generalnego rachunku zbrodni popełnionych w okresie okupacji hitlerowskiej. Dokonanie takiego obrachunku wymagało powstania nowej dziedziny prawa karnego, w wielu wypadkach odbiegającej od wzorów przedwojennych. Zadanie to spoczęło m. in. na barkach pracowników Katedry. Opracowanie prawa antyhitlerowskiego było nie tylko ważne, ale i pilne, gdyż społeczeństwo polskie z niecierpliwością oczekiwało na zadośćuczynienie doznanym krzywdom, przynajmniej przez

osądzenie głównych zbrodniarzy wojennych i potępienie osób winnych współpracy z okupantem.

Dalsze trudności wiązały się z koniecznością wprowadzenia do obowiązującego systemu prawa karnego, pochodzącego z lat trzydziestych, zmian, które miały dopasować ten system do nowego układu stosunków politycznych i społecznych, stworzonych przede wszystkim na skutek przejścia władzy przez komunistów, reformy rolnej i upaństwowienia przemysłu. Analizowanie założeń tego systemu, humanizowanie jego represyjnych przepisów było przedmiotem wykładów i dyskusji na seminariach.

Praca naukowa była w tym okresie utrudniona nie tylko przez obiektywne fakty gruntownych przekształceń gospodarczych, lecz także przez stopniowe zaciskanie sieci restrikcji o charakterze politycznym. W dążeniu do umocnienia swojej pozycji władze zmierzały do stworzenia takiego terrorystycznego systemu przepisów i takiego ich stosowania, które nie były do zaakceptowania przez grono nauczające prawa karnego, wychowane w międzywojennej szkole liberalnej, w duchu uznania podstawowych zasad praworządności. Obszar prawa karnego był tym, na którym starcie się „starego” i „nowego” wystąpiło szczególnie silnie. Komunistyczna idea elastycznego stosowania prawa karnego oparta na pojęciu społecznego niebezpieczeństwa czynu, pozwalającym na karanie nawet w braku obiektywnej bezprawności i zawinienia, musiała spotkać się z oporem ze strony przedstawicieli nauki prawa karnego w Polsce. Ze sprzeciwem nauki spotkała się także teza, iż wymiar kary to kwestia nie wagi przestępstwa, lecz w pierwszym rzędzie kontrrewolucyjnego nastawienia sprawy. Naciski polityczne musiały odbić się na pracy badawczej w Katedrze, w szczególności po aresztowaniu w 1950 r. prof. dr Mieczysława Siewierskiego. Mimo narastających trudności praca badawcza pracowników Katedry jednakże nie ustała, koncentrując się zwłaszcza na działaniach komentatorskich, za pomocą których usiłowano nadać drakańskim przepisom karnym charakter możliwie najbardziej humanitarny. Pracę badawczą prowadzono także w dziedzinie prawa karnego wykonawczego.

W omawianym okresie żywo przebiegała praca dydaktyczna. W pierwszych latach istnienia UŁ (1945–1950) studia prawnicze ukończyło tu 843 studentów, którzy wypełnili dotkliwie odczuwane braki pracowników w sądownictwie, prokuraturze i administracji. Jak wykazały wyniki prowadzonych następnie badań socjologicznych przygotowanie fachowe absolwentów Wydziału Prawa było w zakresie prawa karnego dobre. Do sukcesu przyczyniła się dobra praca kół studenckich przy Katedrze.

W dalszych latach Katedra Prawa Karnego rozwija się dążąc przede wszystkim do wychowania własnej kadry naukowej. Wtedy zdobywa tytuły doktorskie większość pracowników Katedry. Doktor S. Lelental uzyskuje stopień docenta i koncentruje się w pierwszym rzędzie na problematyce prawa karnego wykonawczego, uzyskując z biegiem czasu pozycję uznanego

specjalisty w swojej dziedzinie. Profesor S. Pławski wydaje monografię na temat przestępstw przeciwko życiu oraz trzytomowe opracowanie z zakresu prawa karnego. Profesor J. Waszczyński angażuje się w badania nad działalnością Hitlerowskiego Sądu Specjalnego w Łodzi, których wynikiem jest monografia zawierająca udokumentowany obraz zbrodniczej działalności tego Sądu. Tematyce zbrodni hitlerowskich poświęcił prof. J. Waszczyński również szereg drobniejszych opracowań. W Katedrze Prawa Karnego koncentrowały się też zajęcia z ustroju organów ochrony prawnej, przedmiotu, który dla teoretycznego i praktycznego umocnienia idei praworządności i niezawisłości sądów był w owym czasie szczególnie ważny. Na użytek słuchaczy – ale nie tylko dla nich – wydał prof. J. Waszczyński monograficzny skrypt pt. *Ustrój organów ochrony prawnej w zarysie*. Praca ta stanowiła w pewnym sensie kontynuację badań prowadzonych przez niego, a dotyczących odszkodowania za niesłuszne skazanie i oczywiście bezzasadne aresztowanie w polskim prawie karnym.

W następnych latach w Katedrze rozpoczynają się prace nad nowym kodeksem karnym skoncentrowane w Komisji Kodyfikacyjnej przy Ministrze Sprawiedliwości oraz prace nad całościowym monograficznym opracowaniem pt. *System prawa karnego*. Podstawę prac nad nowym polskim prawem karnym stanowiły prowadzone równoległe studia nad historią doktryn prawnokarnych oraz szczegółowe badania XIX-wiecznej polskiej i niemieckiej doktryny prawa karnego pozostające specjalnością naukową dr A. Zębika, prowadzącego monograficzny wykład z tej problematyki. Jednocześnie prof. Waszczyński i prof. Lelental zostali powołani w skład Komisji ds. Reformy Prawa Karnego i uczestniczyli aktywnie w Zespołach Prawa Materialnego (prof. J. Waszczyński) oraz Prawa Karnego Wykonawczego (prof. S. Lelental). W toku tych, trwających szereg lat, prac przygotowano kilka projektów nowego kodeksu karnego oraz kodeksu karnego wykonawczego. W ostatnich latach prace uległy znacznemu przeprofilowaniu i doprowadziły do zmian w przyjętych uprzednio projektach. Prace te zaowocowały ukazaniem się dwu tomów *Systemu* i przygotowaniem do druku tomu trzeciego. Ustąpienie ze stanowiska przewodniczącego redakcji prof. Igora Andrejewa oraz zasadnicze przemiany, jakie zachodzą w prawie karnym po roku 1989 opóźniły bieg dalszych przygotowań.

Równoległe z ww. badaniami koncentrowano się w Katedrze nad monografiami powstającymi w związku z uzyskiwaniem stopni naukowych. Wśród prac tych wyróżniają się monografie W. Kuleszy na temat ochrony czci i godności osobistej człowieka (nagrodzona i wielokrotnie recenzowana) oraz inna monografia tego autora pt. *Okupacja, blokada, strajk* poruszająca aktualną problematykę związaną z przekształceniem modelu ekonomicznego naszego kraju. Wymienione prace stanowiły podstawę do nadania mgr Witoldowi Kuleszy stopnia doktora, a następnie doktora habilitowanego. Umożliwiło to objęcie przez niego stanowiska kierownika Zakładu Prawa

Karnego. Kierownikiem Katedry Prawa Karnego obejmującej obecnie dwa zakłady (Prawa Materialnego i Prawa Wykonawczego) jest prof. dr S. Lelental.

Kolejną monografią, która stanowiła podstawę uzyskania stopnia doktora habilitowanego była praca R. Dębskiego *Pozaustawowe znamiona przestępstwa* – wysoko oceniona w środowisku karnistów w Polsce.

Na podkreślenie zasługują kontakty międzynarodowe Katedry. Gościli tu i wykładali profesorowie P. Cramer (RFN), M. Littmann (Francja), K. Nakayama (Japonia), F. Palazzo (Włochy) i inni. Pracownicy Katedry brali udział w konferencjach międzynarodowych w Atenach, Warnie, Budapeszcie, Warszawie, Pradze, Trieście, Moskwie, Leningradzie, Syrakuzach, Tbilisi, Bratysławie, Koszycach i innych. Prowadzili też wykłady na uczelniach zagranicznych, m. in. na uniwersytetach w Lyonie, Moskwie, Tbilisi, Florencji, Bratysławie i Koszycach.

Indywidualne badania pracowników Katedry koncentrowały się wokół problematyki winy, powrotu do przestępstwa, systemu środków karnych, przestępstwa ciągłego, pozanormatywnych znamion przestępstwa, postępowania z nieletnimi, przestępstwa paserstwa i terroryzmu. Dwa ostatnie zagadnienia stanowią przedmiot monograficznych publikacji dr K. Indeckiego. Na oryginalny, lecz o dużej doniosłości, temat odpowiedzialności karnej za błąd w sztuce lekarskiej powstała dysertacja doktorska A. Liszewskiej.

W ciągu 50-lecia w Katedrze uzyskało łącznie tytuł doktorski 26 osób, a jej pracownicy uczestniczyli łącznie w opiniowaniu ok. 40 przewodów doktorskich i 11 przewodów habilitacyjnych. W Katedrze wyhabilitowało się dotychczas 3 doktorów, którzy uzyskali tytuł docenta (4. przedstawił właśnie swą rozprawę habilitacyjną), tytuły magisterskie z dziedziny prawa karnego uzyskało kilkaset osób, z czego ok. 200 swe rozprawy przygotowywało w zakresie prawa karnego wykonawczego.

Wyniki uzyskane w dziedzinie kształcenia kadry naukowej i kadry prawników praktyków Katedry odegrały istotną rolę w rozwoju rodzimej nauki i praktyki stosowania prawa karnego. Pięćdziesiąt lat kształcenia prawników, uczulenie ich na problematykę praworządności znalazło wyraz zwłaszcza w dziele kodyfikacji prawa karnego, materialnego, procesowego, wykonawczego, prawa wykroczeń i prawa karnego skarbowego, a także prawa nieletnich, jakiego dokonał nasz ustawodawca w 1969 r. oraz 1982 r. Przeprowadzona kodyfikacja, aczkolwiek nie wolna od usterek, stanowi doniosłe dzieło w walce z przestępczością i w walce o zapewnienie porządku prawnego w państwie.

Zmiana ustroju w Polsce spowodowała, że – obok tradycyjnego starania o doskonalenie prawa – przed Katedrą stanęły nowe, doniosłe zadania. Przede wszystkim – stworzenie nowego systemu prawa karnego, który byłby wolny od rozwiązań dyktowanych przez warunki polityczne minionego okresu. Wymaga to dopasowania przepisów prawa karnego do warunków

gospodarki rynkowej. Jest to zadanie nie tylko obciążające legislatora, lecz wymagające stworzenia nowej teoretycznej myśli prawniczej, niezależnej od obcych wpływów politycznych. Dalsze zadanie sprowadza się do tworzenia podstaw prawno-karnych gospodarki i ochrony obrotu gospodarczego. To z kolei wymaga stworzenia nowych przepisów karnych w dziedzinie bankowości, obrotu czekowego, ochrony wierzycieli i kredytu oraz dopasowania tych rozwiązań do wymagań prawa międzynarodowego. Ogromnym zadaniem stojącym przed prawnikami karnistami jest stworzenie skutecznej sieci przepisów chroniących nasze państwo przed rozwijającą się przestępczością zorganizowaną, przemytem i terroryzmem. Tym zadaniom przyjdzie sprostać pracownikom Katedry w najbliższej przyszłości.